

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ГЕОГРАФІЇ (1 КУРС)

I. Загальна інформація

Заклад вищої освіти	Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Інститут	природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій
Кафедра	Географії, туризму та спорту
Освітня програма	«Географія»
Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський) рівень
Курс/семестр	I курс; 2-й семестр
Мова навчання	Українська мова
Розробник/и	Кандидат географічних наук, доцент Остапчук В. В.
Затверджено	засіданням кафедри географії, туризму та спорту, протокол № 1 від 27.08.2024 р.
Обсяг дисципліни	<i>Денна форма:</i> 7,5 кредитів ЄКТС, що відповідає 225 академічним годинам, з яких 225 год. – самостійна робота, залік. <i>Заочна форма:</i> 7,5 кредитів ЄКТС, що відповідає 225 академічним годинам, з яких 225 год. – самостійна робота, залік.
Статус дисципліни	обов'язкова

Навчальна практика з географії на 1 курсі є частиною наскрізної практичної підготовки здобувачів освітнього рівня бакалавра і спрямована на закріплення і поглиблення знань про атмосферу, гідросферу, літосферу, знімання місцевості, розвиток умінь і навичок, отриманих при вивченні низки фундаментальних дисциплін фізико-географічного циклу, та необхідних для успішного опанування дисциплін, які вивчаються пізніше. Метою практики є розгляд сутності методик польових компонентних досліджень, формування практичних навичок проведення таких досліджень і подальшого аналізу та оформлення отриманих результатів.

II. Компетентності та результати навчання

2.1. Компетентності

Вивчення дисципліни у комплексі з іншими освітніми компонентами ОП «Географія» сприяє набуттю здобувачами компетентностей:

ЗК01. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК06. Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК07. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК08. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК09. Здатність працювати автономно.

ЗК10. Навички здійснення безпечної діяльності.

ЗК13. Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.

ЗК15. Здатність до критичного аналізу та оцінки сучасних наукових досягнень, генерування нових ідей при вирішенні дослідницьких і практичних завдань.

ЗК16. Здатність до міждисциплінарної взаємодії і співпраці з представниками інших галузей знань у процесі вирішення науково-дослідницьких і прикладних проблем.

ЗК17. Здатність аналізувати, синтезувати, оцінювати, інтерпретувати інформацію для виявлення проблем і пошуку оптимальних шляхів їхнього вирішення у життєвих ситуаціях та у професійній діяльності.

СК02. Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства.

СК03. Здатність здійснювати збір, реєстрацію і аналіз даних за допомогою відповідних методів і технологічних та програмних засобів у польових і лабораторних умовах.

СК04. Здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні сфер ландшафтної оболонки.

СК05. Здатність аналізувати склад і будову геосфер (у відповідності до спеціалізації) на різних просторово-часових масштабах.

СК06. Здатність інтегрувати польові та лабораторні спостереження з теорією у послідовності: від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання.

СК08. Здатність самостійно досліджувати природні матеріали та статистичні дані (у відповідності до спеціалізації) в польових і лабораторних умовах, описувати, аналізувати, документувати і презентувати результати.

СК09. Здатність до планування, організації та проведення досліджень і підготовки звітності.

СК10. Здатність ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові об'єкти у географічній оболонці, їх властивості та притаманні ним процеси.

СК11. Здатність працювати в колективах виконавців, у тому числі в міждисциплінарних проектах.

СК15. Здатність до набуття навичок використання інформаційних систем у професійній діяльності.

СК16. Здатність організовувати краєзнавчо-туристичні дослідження, екскурсії та подорожі.

2.2. Результати навчання

Вивчення навчальної дисципліни у комплексі з іншими освітніми компонентами ОП «Географія» сприяє досягненню здобувачами таких програмних результатів навчання:

ПРН01. Знання, розуміння і вміння використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук.

ПРН03. Уміння пояснити особливості організації географічного простору.

ПРН04. Уміння аналізувати географічний потенціал території.

ПРН05. Уміння збирати, обробляти та аналізувати інформацію в області географічних наук.

ПРН06. Уміння використовувати інформаційні технології, картографічні та геоінформаційні моделі в галузі географічних наук.

ПРН07. Уміння визначати основні характеристики, процеси, історію і склад ландшафтної оболонки та її складових.

ПРН09. Уміння аналізувати склад і будову природних і соціосфер (у відповідності до спеціалізації) на різних просторово-часових масштабах.

ПРН11. Уміння дотримуватися морально-етичних аспектів досліджень, чесності, професійного кодексу поведінки.

ПРН12. Уміння аналізувати особливості просторової диференціації географічного середовища та процесів соціально-економічного розвитку окремих територій (країн, регіонів).

ПРН14. Уміння аналізувати основні форми та особливості впливу антропогенних чинників на стан довкілля та здоров'я населення.

III. Методи та засоби навчання

3.1. Методи навчання

Словесні (пояснення, розповідь, лекція, бесіда, навчальна дискусія), наочні (демонстрації), частково-пошуковий, аналізу та синтезу, узагальнення, моделювання, створення ситуацій зацікавленості, методи контролю і самоконтролю.

3.2. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

- підручники та посібники, психрометричні таблиці, атлас хмар;
- карти (фізична, гіпсометрична), географічні атласи;
- креслярське приладдя, папір;
- метеорологічні прилади (термометри (мінімальний, максимальний, строковий),

- барометр-анероїд, аспіраційний психрометр, барограф, анеометр);
- геодезичні інструменти (теодоліт, нівелір, мензула з кіпрегелем, бусоль);
 - туристське спорядження (намети, спальні мішки, рюкзаки, килимки, казани тощо);
 - компаси;
 - ресурси інтернету.

IV. Зміст навчальної практики

4.1. Анотація змісту за темами

РОЗДІЛ 1. ПОЛЬОВА ПРАКТИКА З МЕТЕОРОЛОГІЇ ТА ГІДРОЛОГІЇ

Польова практика з метеорології та гідрології проводиться у весняно-літній період. Етапи проведення практики:

1. Підготовчий етап – перший і другий дні практики:

- інструктаж з техніки безпеки та правил поведінки на воді;
- ознайомлення студентів з програмою польової практики і порядком її проведення, районом практики;
- поділ групи на бригади для проведення мікрокліматичних і гідрологічних спостережень, вибір бригадирів;
- повторення теоретичного матеріалу: основні закономірності розвитку атмосферних процесів, чинники кліматоутворення, типи погоди, чинники формування гідрологічного режиму річки, озера тощо;
- отримання картографічного матеріалу, методичної та довідникової літератури;
- ознайомлення з будовою та принципом дії основних метеорологічних приладів: термометрів (мінімального, максимального, строкового), термографа, аспіраційного психрометра, анеометра, барометра-анероїда, барографа, опадоміра;
- ознайомлення з психрометричними таблицями та визначенням за їх допомогою характеристик вологості повітря;
- вибір характерних точок спостережень або прокладання маршрутів для проведення мікрокліматичних спостережень;
- підготовка приладів та інших матеріалів, а також екіпірування для виходу на маршрут або точки спостережень;
- ознайомлення з гідрологічними об'єктами, на яких будуть проведені спостереження і гідрометричні роботи;
- отримання необхідних приладів для виконання гідрометричних робіт;
- ознайомлення з формою звітності, а також переліком знань і вмінь, які повинні набути студенти по закінченні практики;
- екскурсія на Ніжинську метеостанцію.

2. Польові метеорологічні, мікрокліматичні та гідрологічні дослідження – третій і четвертий дні практики:

- проведення метеорологічних і мікрокліматичних спостережень у характерних точках та порівняльний аналіз результатів цих спостережень;
- визначення типів погоди та атмосферних процесів, які їх зумовили;
- ввідна екскурсія перед початком вивчення кожного водного об'єкту, демонстрація методики необхідних гідрологічних спостережень;
- самостійне проведення усього комплексу спостережень на виділеній кожній бригаді ділянці річки, озера. Керівник консультує студентів і здійснює контроль за виконанням робіт.

3. Заключний етап – четвертий день практики – складання і захист звіту про практику:

- побудова графіків за результатами спостережень та виявлення добового ходу характеристик атмосфери та елементів погоди: температури повітря, ґрунту і води, атмосферного тиску, характеристик вологості повітря, хмарності, опадів, характеристик вітру;
- порівняльний аналіз результатів спостережень на характерних точках та виявлення їхніх мікрокліматичних особливостей (проводять представники кожної з бригад);
- побудова й аналіз за отриманими даними зведених таблиць, графіків, поперечних і

поздовжніх профілів річки та озера;

- складання звіту про польову практику з метеорології та гідрології (загальна частина звіту готується всією групою, результати обробки та аналізу польових спостережень представляє кожна бригада);

- захист звіту.

РОЗДІЛ 2. ПОЛЬОВА ПРАКТИКА З ГЕОЛОГІЇ ТА ГЕОМОРФОЛОГІЇ

Польова практика з геології та геоморфології проводиться у весняно-літній період.

Основні етапи практики:

1) Організаційно-ознайомлювальний етап починається зі вступної лекції, на якій студенти знайомляться з цілями і завданнями практики, природними умовами району практики, організаційною структурою. Крім того, студенти дізнаються про основні види робіт, кількість маршрутів та їхній зміст, про загальні вимоги до польових і звітних матеріалів, порядок проведення захисту і заліку. Для прикладу викладач демонструє звіти минулих років. Група студентів поділяється на бригади. Призначаються бригадири, які виконують організаційні функції. Побригадно студенти отримують необхідне знаряддя, устаткування і літературу. В кожній бригаді призначаються відповідальні за певні розділи звіту і варіанти карт, малюнків, графічних і фотододатків. Проводиться інструктаж з техніки безпеки. Завершується підготовчий етап складанням в чорновому варіанті вступу та перших теоретичних розділів звіту.

2) Польовий етап включає такі види робіт:

Вивчення відслонень і опис гірських порід у них; вивчення елементів тектоніки; вивчення корисних копалин, їхніх родовищ; гідрогеологічні спостереження; вивчення фізико-геологічних процесів і впливу людської діяльності на земну кору і її надра; збір і обробка різних геологічних колекцій; всебічне вивчення рельєфу: морфографію, морфометрію, вік, історію розвитку, генезис, фізико-географічні фактори рельєфоутворення, напрямок і динаміку рельєфоутворюючих процесів.

Основною формою проведення польових геологічних і геоморфологічних досліджень є проходження маршрутів, які розглядаються як основна складова частина навчального процесу практики; їхня кількість і зміст визначаються місцем проведення практики. Польові навчальні маршрути проводяться в першій половині дня, первинна камеральна обробка - у другій.

3) Камеральний етап включає обробку польових книжок, оформлення графічних додатків (геологічних карт, геологічних колонок відслонень, геологічних розрізів, стратиграфічних колонок тощо), аналіз і узагальнення польового матеріалу (встановлення віку гірських порід, відтворення фізико-географічних умов минулого, аналіз конкретних тектонічних порушень, відтворення тектонічних рухів минулого за допомогою різних методів і прийомів, аналіз результатів маршруту, обробку щоденникових нотаток. На камеральному етапі здійснюється складання звітних матеріалів: написання чистових варіантів усіх розділів, підготовка ілюстрацій до звіту, друкування фотографій. Звіт складається з текстової частини і графічних додатків (разом зі звітом студенти здають оброблені колекції кам'яного матеріалу).

РОЗДІЛ 3. ПОЛЬОВА ПРАКТИКА З ТОПОГРАФІЇ

Польова практика з топографії проводиться у весняно-літній період і включає певні етапи.

Підготовчий етап (перший день практики) передбачає проведення організаційних заходів і підготовку студентів до польових робіт (знімання місцевості): інструктаж з техніки безпеки; поділ студентів на бригади; ознайомлення з формами звітності й оцінювання; визначення структури звіту, розподіл роботи щодо його підготовки; вивчення будови геодезичних інструментів і освоєння методики вимірювання кутів, відстаней; підготовку інструментів і матеріалів до роботи в полі; визначення ділянок для проведення топографічних знімань; підготовка в польових щоденниках (журналах) таблиць визначеної форми (додатки А, Б, В). Студенти повинні засвоїти будову, принцип дії й методику проведення вимірювань для таких геодезичних приладів, як теодоліт, мензула (з кіпрегелем), бусоль, нівелір.

Польовий етап передбачає проведення знімальних робіт відповідно до виду знімань (вимірювання горизонтальних кутів, відстаней, перевищень, кутонарисних робіт). На цьому етапі результати вимірювань заносяться до спеціальних таблиць (теодолітне та бусольне знімання, нівелювання), вимальовується абрис (теодолітне та бусольне знімання) або план місцевості (мензульне й окомірне знімання).

Заключний (камеральний) етап передбачає такі види робіт, як: обробка результатів польових знімальних робіт; побудова теодолітного знімального ходу та його ув'язування; складання плану місцевості за даними бусольного знімання; побудова профілю на основі результатів нівелювання; оформлення планів ділянок місцевості, отриманих під час мензульного та окомірного знімання; підготовка та перевірка звіту; захист звіту.

До програми практики входять п'ять видів знімань:

Технічне нівелювання. Нівелювання лінії із зміною висоти інструмента. Ведення польового журналу й обчислення перевищень. Побудова профілю за заданими масштабами. Звітні документи: польовий журнал і профілі.

Теодолітне знімання. Вимірювання азимутів сторін, внутрішніх кутів, довжин сторін полігона, що складається з 3-х точок. Побудова плану полігона в заданому масштабі. Ув'язування нев'язки полігона. Звітні документи: журнал вимірювання горизонтальних кутів, план полігона з трикутником нев'язки.

Мензульне знімання. Планове знімання ділянки місцевості. Ведення журналу, обчислення відстаней за кіпрегелем. Побудова плану місцевості. Звітні документи: польовий журнал знімання, план ділянки місцевості.

Бусольне знімання. Знімання магістрального ходу або ділянки місцевості з вимірюванням магнітних азимутів ручною бусоллю та відстаней парами кроків. Знімання об'єктів і контурів способами обходу, полярних засічок, створів, ординат (перпендикулярів). Побудова плану місцевості в заданому масштабі. Звітні документи: польовий журнал, план місцевості.

Окомірне знімання. Окомірне знімання ділянки місцевості із застосуванням способів обходу, полярних і кутових засічок, створів, ординат (перпендикулярів) у заданому масштабі. Побудова плану в полі, його камеральне оформлення. Звітні документи: план місцевості.

РОЗДІЛ 4. ТУРИСТИЧНА ПРАКТИКА

Практика проходить у літній період.

Основні етапи організації та проведення практики:

Підготовчий етап туристичної практики включає навчально-методичну, організаційну і технічну підготовку. Навчально-методична підготовка передбачає:

- а) ознайомлення студентів з метою і завданнями практики;
- б) попереднє вивчення програми практики і її маршруту, а також району практики за літературними та картографічними матеріалами.

Організаційна підготовка включає:

- а) бесіду керівника зі студентами стосовно правил і норм поведінки на практиці;
- б) ознайомлення студентів з інструкцією з техніки безпеки;
- в) розподіл обов'язків між учасниками туристської групи; Технічна підготовка включає:
 - а) збір інформації про природу та краєзнавчі об'єкти району походу;
 - б) підбір відповідних топографічних карт;
 - в) розробка маршруту подорожі;
 - г) підготовка маршрутної документації;
 - г) складання меню та переліку продуктів, а також їх закупівля і пакування;
 - д) отримання туристського спорядження;
 - е) підготовка особистого спорядження.

Експедиційно-польовий етап практики передбачає проходження маршруту з подоланням природних перешкод, ведення польового щоденника з описом кожного денного переходу, тренувальні вправи з орієнтування на місцевості, облаштування туристського бівака та приготування їжі в польових умовах, географічні спостереження впродовж маршруту практики, відвідання природних та суспільно-історичних краєзнавчих об'єктів.

Упродовж походу кожен студент виконує призначений йому обов'язок, усі члени групи чергують на польовій кухні за графіком; регулярно проводиться тактичний і технічний розбір пройденої ділянки маршруту та виконання своїх обов'язків учасниками групи.

Заключний етап практики включає підготовку звіту про туристичну практику (похід) та його захист.

4.2. Структура навчальної практики

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усьо-го	у тому числі					усьо-го	у тому числі				
		л	п	лаб	к	с		л	п	лаб	к	с
Розділ I. Земля у Всесвіті												
1. Польова практика з метеорології та гідрології	55					55	55					55
2. Польова практика з геології та геоморфології	55					55	55					55
3. Польова практика з топографії	55					55	55					55
4. Туристична практика	60					60	60					60
Разом	225					225	225					225

V. Система оцінювання

5.1. Форми проміжного та підсумкового контролю

Поточне оцінювання здійснюється впродовж проходження студентами навчальної практики. Проводиться поточний контроль у формі обговорення, перевірки рівня виконання завдань практики під час польових і камеральних робіт, підготовки звіту. Самостійна робота, передбачена в кожному розділі, оцінюється в процесі поточного контролю. Після завершення кожного з чотирьох розділів навчальної практики для оцінювання результатів знань студентів проводиться захист звіту з практики.

Формою підсумкового контролю з НП з географії, згідно з навчальним планом, є залік. До заліку мають допуск студенти, які виконали всі, передбачені програмою, види робіт і набрали кількість балів, не меншу за мінімальну.

Підсумкова (загальна) оцінка з навчальної практики є сумою рейтингових оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності з кожного виду практики:

- Проведення польових робіт – 6 балів максимум балів максимум ($6 \times 4 = 0-24$);
- Ведення польового щоденника – 4 бали максимум ($4 \times 4 = 0-16$);
- Написання розділу (параграфу) звіту – 5 балів максимум ($5 \times 4 = 0-20$).
- Захист звіту – 10 балів максимум ($10 \times 4 = 0-40$).
- Залік.

5.2. Методи та засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є: виконання практичних завдань, написання і захист звіту, залік.

Робота студента забезпечується всіма необхідними навчально-методичними засобами для належного проходження навчальної практики чи окремого її виду, а саме: підручниками, навчальними та навчально-методичними посібниками, науковою літературою та періодичними виданнями.

Пройходження навчальної практики включає в собі й дистанційну організацію навчання, зокрема, на платформі Moodle/Уніком-НДУ. Крім того, деякі форми індивідуального навчального завдання надсилаються через електронну пошту, Messenger або Viber.

Практичні завдання оцінюються якістю та рівнем індивідуального виконання завдання. У цьому випадку максимальну оцінку виставляють за умови реалізації певних вимог. Захист звіту дає можливість оцінити рівень знань здобувачів з окремих розділів навчальної практики.

Критеріями оцінювання самостійної роботи здобувачів є: рівень знань; якість виконання навчальних завдань; самостійність виконання; вміння узагальнювати набуті знання за окремими темами та вміння робити обґрунтовані висновки, наявність навичок і прийомів виконання практичних завдань, захист індивідуальних завдань тощо.

5.3. Критерії оцінювання роботи студентів (за кожний розділ):

Форма роботи	Вид роботи	Розподіл балів
Навчальна практика	Проведення польових робіт	0-6
	Польовий щоденник	0-4
	Написання розділу (параграфа) звіту	0-5
	Захист звіту	0-10
	Разом (за один вид практики)	0-25

VI. Рекомендовані джерела інформації

6.1. Основні

1. Організація практики здобувачів в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя: методично-інформаційні матеріали /укл.: Філоненко О.С., Хоминець Т.І. Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2023. 32 с. URL: <https://surl.li/oucqcq>
2. Положення про практику здобувачів вищої освіти в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. Наказ № 243 від 26 жовтня 2023 р. URL: <http://surl.li/apwnwv>
3. Остапчук В. В. Польова практика з метеорології та мікрокліматології. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2015. 49 с.
4. Остапчук В. В. Туристична практика: методичні рекомендації. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 49 с.
5. Остапчук В. В. Основи метеорології та гідрології: навчальний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2019. 229 с.
6. Остапчук В. В. Навчально-польова практика з топографії : навчально-методичний посібник . Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2019. 35 с.
7. Філоненко Ю. М., Бездухов О. А., Геоморфологія [Електронний ресурс] : методичні рекомендації та практичні вказівки з проведення навчальної польової практики [для студентів II-го курсу природничо-географічного факультету]; Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. 30 с.
8. Бездухов О. А., Філоненко Ю. М. Геологія: методичні вказівки з проведення навчальної польової практики: навчальний посібник . Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя, 2014. 23 с.

6.2. Додаткові

1. Барановський М.О., Барановська О. В., Смаль І. В. та ін. Ніжинщина: Навчальний посібник. Ніжин: Видавництво НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. 174 с.
2. Затула В. І. Практикум з кліматології: методичні рекомендації до виконання практичних робіт з курсу кліматології. Київ, 2022. 69 с.
3. Хільчевський В. К., Гребінь В. В., Манукало В.О. Гідрологічний словник. К.: ДІА, 2022. 236 с.
3. Чернігівська область: Географічний атлас: Моя мала Батьківщина. К.: ТОВ “Видавництво “Мапа”, 2003. 20 с.

6.3. Електронні ресурси

1. [Книги з геології та геоморфології URL: Geograf.com.ua: www.geograf.com.ua/geology-geomorphology-books](http://www.geograf.com.ua/geology-geomorphology-books)
2. Шевченко О.Г., Сніжко С.І., Круківська А.В. Практикум з метеорології та кліматології. К.:

